

L'inici del segle XVI: cap al control de les edicions

Autor: Pep Mayolas

Data de publicació: 27-11-2017

L'edició de llibres en català al Renaixement fou tan migrada com reflecteixen les dades històriques? Les lleis de control de les edicions i la censura subsegüent tingueren alguna incidència en la producció dels autors catalans? En Pep Mayolas ens extracta algunes de les reflexions que hi dedicà al seu llibre "Erasmus i la construcció catalana d'Espanya".

L'any 1502, mentre en Cristòfor Colom i el seu fill Ferran arribaven a les Antilles en el famós Quart i darrer viatge del Descobridor, el Rei Catòlic prenia mesures per adequar el futur a les seves pretensions de present i formalitzava, mitjançant la famosa pragmàtica del 8 de juliol, la prohibició d'imprimir «cap llibre sense llicència prèvia dels Presidents de les Audiències, a Valladolid i Granada; dels Arquebisbes, a Toledo, Sevilla i Granada; del Bisbe, a Burgos; i del Bisbe de Salamanca per aquesta ciutat i la de Zamora»[1]. No s'ha conservat notícia d'una llei paral·lela en els regnes de la Corona catalano-aragonesa. Tot i que no n'hem pogut recuperar la font, tenim constància d'haver llegit que el responsable de la biblioteca de la Seu barcelonina va fer aplegar tots els llibres esparsos que pertanyien a aquesta biblioteca aquell mateix any de 1502. No podem saber si aquest sobtat interès per les obres disperses de la llibreria catedralícia responia a alguna disposició legal dictada pels reis i relacionada amb el control de les edicions —les noves i les existents—, però el fet que, després d'un segle XV esplendorós de producció literària s'entri en la famosa i tan repetida Decadència de les nostres lletres, ens convida a considerar que la prohibició d'imprimir sense llicència a la Nació Catalana fou, o bé molt més severa que a Castella, o bé molt més laxa, però d'una manera intencionadament perversa. Ens expliquem: si l'estratègia del Rei Catòlic per invalidar les Capitulacions colomines passava per demostrar que ell havia signat no pas com a rei d'Aragó, sinó com a rei de Castella —cosa que convertiria en il·legals els títols i privilegis atorgats a en Colom per tractar-se d'un estranger al regne castellà—, és evident que caldria transformar tota la Descoberta i la colonització americana en una activitat duta a terme des de ports castellans i, bàsicament, per súbdits de la nació castellana. La tasca d'esborrar el rastre de les relacions amb el Nou Món als arxius catalans començaria per secreta disposició reial en aquell moment, amb tota probabilitat. Les cròniques de la rebuda d'en Colom a Barcelona en tornar del Primer viatge també van desaparèixer de la versió «en net» del Dietari de la

Diputació, del Dietari del Consell Barceloní, dels llibres de la Llotja i el Consolat de Mar... Ara bé, els poemes èpics, les cròniques d'Índies i tota la literatura que els tractes amb les noves terres devien generar no es podia tallar en sec amb una prohibició radical. Al contrari. Calia deixar-les fluir i, en funció de la seva importància, del seu mèrit artístic, de la seva exhaustivitat, i sobretot, de la seva utilitat per als propòsits del rei Ferran, vessar-les al castellà per anar construint les «evidències naturals» de la conquesta castellana que alhora ens dibuixarien els documents. Al cap de poc de sortir al mercat, els exemplars catalans s'haurien de fer recollir objectant qualsevol mena d'excusa. La recollida hauria de tenir lloc aviat, per tal que els llibres no es difonguessin massa a l'estranger. Entenem que la Inquisició i la seva ben guanyada capacitat intimidadora hi jugarien un paper molt important. En Jordi Bilbeny ens aporta unes dades molt contundents a l'hora d'encarar amb criteri la qüestió de la Decadència, ja que, «pel que fa als llibres i a les preferències idiomàtiques dels lectors, En Manuel Peña ens assegura que, a Barcelona, “des del final del segle XV fins al darrer terç del segle XVI l'hegemonia del català és quasi absoluta”. Mentre que, per contra, les obres en castellà eren quasi inexistentes, car “la gran majoria dels llibres, i de vegades tots, de juristes, metges o professors universitaris eren en llatí”. I referent a València, En Philippe Berger, ha apuntat que des del 1474 al 1489 s'observa una producció del 33'33% d'obres en català i el 66'66% en llatí, sense cap obra en castellà. Cap ni una. I, encara, del 1490 al 1510, s'amplia encara més l'edició d'obres catalanes, que suposaran ja un 46%; es redueixen les llatines al 49% i apareixen tres llibres estampats en castellà, que computen un ínfim 4%»[2]. Després de constatar amb en Berger que «la primera època de la impremta a València ha estat essencialment girada vers el mercat interior, que satisfieia», i que «durant aquest temps el castellà és pràcticament inexistent», ens avisa que «cal ser molt cauts a l'hora d'interpretar que, si de cop i volta, entre 1510 i 1524, es produeix un augment desmesurat de l'edició de llibres en castellà, que ara ja contempla un 45% de tota la producció editorial, aquesta sigui per raó que els valencians escrivissin, de la nit al dia, en castellà. Perquè un estudi més personalitzat, d'autor en autor, ens indica que, l'edició d'una obra en castellà era, molt sovint —massa sovint— el fruit de traduccions imposades i forçoses, amb tota mena de coaccions, de la política virregnal, que diversos autors coetanis ja denunciaven»[3].

En Manuel Llanas, que ha dut a terme un gran treball de recopilació sobre la història de la impremta a Catalunya, ens avisa d'edicions documentades de les quals n'han desaparegut tots els exemplars: «La quantificació de la producció impresa no s'esgota ni de bon tros en els repertoris bibliogràfics. Cal tenir molt en compte, primer, que tenim documentades una pila d'edicions de les quals no ens ha arribat ni un sol exemplar, fet que obliga a creure que es van publicar llibres (pocs o molts, no se sap) que desconexim. De l'impressor Gherlinc, que, com veurem, treballa força, només conservem un exemplar d'una de les obres que imprimeix. La devastació ha afectat en especial els impresos en llengua vulgar, molt menys valorats que els llatins»[4]. En Llanas troba a faltar els llibres dels quals n'ha quedat algun rastre, tot i que no se n'ha preservat cap exemplar. Però de seguit s'adona, amb bon criteri, que es van publicar obres que desconexim, i no hi ha manera de saber si van ser poques o moltes. Com a exemple particular podem fixar-nos en l'impressor Pere Posa, un personatge peculiar, però importantíssim en la història de la impremta catalana. D'ell és l'*Ars brevis* de Ramon Llull, «l'única mostra d'impressió a quatre tintes de la tipografia incunable europea, independent dels exemples a tres tintes de la impremta italiana»[5]; també és el primer editor de Llull i un fidel seguidor de les seves doctrines, «en estreta relació amb l'Escola Lul·liana de Barcelona»[6]; del seu taller també van sortir, el 1482, «la Imitació de Jesucrist atribuïda a Gerson (‘esplanat de llatí en valenciana llengua per lo magnífic en Miquel Peres’))»[7], —que el nostre Ferran Colom hauria pogut llegir quan inicia el noviciat en 1486—, o la *Suma de l'art d'aritmètica*, d'en Francesc de Santcliment; el 1493 «sobresurten els dos fulls de la carta de Cristòfor Colom a Lluís de Santàngel»[8], i el 1494 la segona edició del Consolat de Mar, que hem volgut destacar d'una llista força més extensa. Bo i així, en Llanas remarca que «l'inventari autògraf de la seva llibreria, fet el març de 1506, ens revela que la impremta de Posa va treure a la llum molts llibres populars en català, avui no conservats»[9]. Dos mesos després d'aquesta data feia testament, i el 5 de juny ja era mort. El principal beneficiari del seu llegat fou un nebot, de nom Pere Posa, també, «que continua la tradició impressora de l'oncle. De la producció d'aquest segon Posa, en la qual intervé Carles Amorós [el qui serà impressor erasmista de Barcelona i també el primer a publicar conjuntament les poesies de Gacilaso de la Vega i d'en Juan Boscan], només en coneixem, però, quatre títols»[10], i sembla que tots del 1518. A banda dels llibres en català d'en Posa que en Manuel Llanas troba a faltar, també ens podem fer càrrec de la desaparició significativa d'obres sortides d'aquest taller quan veiem que de l'hereu d'en Pere Posa no se'n coneix activitat entre 1506 i 1518, però aquest any treu quatre llibres, la qual cosa vol dir que el 1518 encara exercia d'impressor, i després torna a desaparèixer. On són les impressions de l'hereu d'aquell llibreter i impressor que no es mogué de Barcelona, a qui veurem relacionat amb l'impressor erasmista Amorós, i que estampà obres d'interès dels Colom (el pare Batllori relaciona el misticisme carismàtic d'en Colom amb Llull[11], i el fet que a la Biblioteca d'en Ferran Colom no hi hagi cap obra del filòsof medieval català actua de contraprova: n'haurien estat manllevades per extirpar fins a la més mínima connotació de catalanitat dels Colom)? A l'hora de passar revista a l'«armari de parar» —avui en diríem «aparador»— d'en Pere Posa al 1506, i encara parlant en general dels inventaris d'impressors i llibreters, en Llanas repeteix que s'hi detecta «la gran quantitat d'edicions existents, principalment en català, que no han arribat fins a nosaltres i de les quals, doncs, només en queda el testimoniatge documental»[12].

Els nostres estudiosos de la història de la impremta a Catalunya troben a faltar nombroses edicions que estan

documentades, però de les quals no se n'ha salvat cap exemplar. Nosaltres trobem a faltar, a més, les edicions que no han deixat ni tan sols el rastre documental. Quan un impressor treballa durant un període, després desapareix durant deu, dotze o quinze anys, i a continuació torna a estar documentat en noves impressions, en Rubió ho justifica dient que els anys d'invisibilitat es dedicarien a publicacions populars no destinades a perdurar[13]: butlles d'indulgències, llibrets de cançons, opuscles, fulls volants... També podia passar que l'impressor treballés com a taller estampador per compte d'altri, que és qui apareixerà al peu d'impremta. Tot i admetent aquestes circumstàncies com a justificacions plausibles d'una invisibilitat que podia durar molts anys, ens ve de gust afegir-hi la possibilitat que aquests impressors «silenciosos» haguessin publicat algunes obres de gran entitat que aviat s'haurien fet recollir i hom n'hauria esborrat tots els indicis. Aquestes obres desapareixerien com a publicacions catalanes, però algunes d'elles s'haurien reeditat en castellà, tal vegada en les mateixes premses catalanes, però amb peu d'impremta fals, i haurien passat a formar part de les ressonants evidències de les gestes castellanes al Nou Món, per exemple. Ens empenyen a fer un suggeriment d'aquesta mena els comentaris del doctor Rubió i Balaguer, plenament supeditats a la noció historiogràfica, omnipresent a la seva època, de la famosa Decadència catalana: «Advertiré per endavant que els documents que il·lustren la història de la nostra editorial no ens descobreixen cap panorama transcendental en el camp de la cultura. No sorgeix cap empresa que pugui competir, en poder industrial o en recursos financers, amb les famoses d'Itàlia, Alemanya o França. Tampoc la nostra ciutat no pot parangonar-se, per exemple amb Medina del Campo que, en la segona meitat del segle XVI, fou empori del mercat de llibres i del negoci editorial, molt superior al que acusa la impremta de la població. La llibreria barcelonina tingué poca expansió»[14]. Barcelona té, en el mercadeig de llibres, un tragí menor que Medina del Campo! Sense voler desmerèixer en cap moment aquesta ciutat castellana, que a l'era medieval sempre és esmentada com a seu d'una de les fires més importants de Castella, i on la capriciosa documentació històrica hi data diverses estades dels Reis Catòlics, com pot comparar-se amb Barcelona a mica que ens ho mirem amb un mínim de criteri històric? Ni que sigui amb un polsim d'objectivitat elemental, preguntem-nos què feia superior Medina del Campo a Barcelona, i ho entendrem de seguida: Era el seu comerç marítim? La seva proximitat geogràfica a la resta d'Europa? El seu major nombre d'habitants? El seu patriciat urbà? La seva tradició de dos segles com a capital d'un imperi comercial a la Mediterrània? El seu cens de personatges dedicats a les professions liberals (que representaven el públic lector per antonomàsia i els principals consumidors de llibres)? És veritat, ara ens n'adonem: Barcelona no pot competir amb Medina del Campo. És en situacions com aquestes que el «rigor científic» naufraga sorollosament davant la simple objectivitat. Perquè és el rigor científic allò que ha dut l'estimable Jordi Rubió a afirmar que «la nostra ciutat no pot parangonar-se amb Medina del Campo», ja que es refia de les mentides, les falsedats i les incoherències que troba escrites en els documents. En nota al peu ens dóna un argument més per entendre què l'ha dut a escriure una sentència tan desenfocada: «A prec meu, la senyoreta Guilleumas temptejà quines eren les poblacions espanyoles més representades en les adquisicions anotades en el Registrum de Fernando de Colón. Sembla que de major a menor són Medina, Alcalà, Valladolid, Barcelona i Lleida»[15]. La senyoreta Guilleumas, és clar, féu el recompte de les ciutats on en Ferran Colom solia comprar llibres i es refià d'un Registrum absolutament manipulat per dotar Castella d'una entitat cultural que no tenia i, al mateix temps, castellanitzar el fill d'en Colom. Aquesta és la història. Si la censura no hagués tocat el Registrum d'en Ferran Colom, la llista confeccionada per la futura esposa del doctor Rubió tal vegada era —ens atrevim a suggerir— Montserrat, Alacant, València, Barcelona i Lleida. La perspectiva que s'obre, tant del país com del personatge, canvia força, oi?

Sembla certament incongruent que en una Barcelona amb tan poc pes cultural i amb un negoci editorial absolutament mediocre hi detectem tants impressors i llibreters com ens documenta el mateix doctor Rubió: «Si tots els llibreters eren venedors i relligadors de llibres, ¿com pogueren guanyar-se la vida en tan gran nombre en la Barcelona d'aquells anys? Se'n registren més d'un centenar en els documents publicats»[16]. Més de cent llibreters en la Barcelona dels presumptes 35.000 pobladors a finals del segle XV: poca broma. Trobaríem més de cent llibreries a la Barcelona de més d'1.000.000 d'habitants del segle XXI, que a més a més és reconeguda com la capital mundial de l'edició en llengua castellana? No hi posaríem la mà al foc. Òbviament, si hom hi compta el servei d'accés al llibre que proporcionen avui les biblioteques públiques, i també la part que pertoca a les papereries, associades al negoci del paper com ho estaven els llibreters del s. XV, obtenim una perspectiva més adequada a les proporcions de fa cinc-cents anys. Per en Rubió i Balaguer, la proliferació de llibreters al final del quatre-cents es deu al fet que «no basessin tant el seu negoci en la venda de llibres impresos i manuscrits com en la de registres i quaderns de papers en blanc, de molt diverses menes, dels quals el consum era molt gran. El mateix passava amb les plomes i els estris d'escriure. La burocràcia reial, la de la Generalitat i de la ciutat, l'Església i els convents, la Taula de Canvi, el Consolat i els nombrosíssims advocats i notaris que pul·lulaven per Barcelona, sense comptar la comptabilitat de comerciants i particulars, necessitaven molts plecs de paper»[17]. Convindrà el lector que amb aquestes paraules se'ns prefigura una societat força allunyada d'aquella plebs analfabeta que sovint es dibuixa quan es parla de l'època medieval, o fins i tot del trànsit a l'edat moderna. És obvi que a la part més baixa de la piràmide social hi hauria gent poc instruïda, però les dades que ens facilita en Rubió ens parlen d'un contingent important de persones que sabien llegir i escriure. En Joan Fuster ho recull en les seves reflexions sobre el llibre català: «Cap al final del XV, la quantitat de gent que sap llegir augmenta a tot arreu, i això planteja una nova situació cultural en l'àrea d'Occident. No és que aleshores la lectura fos un hàbit generalitzat, ni de bon tros. Però s'estenia de manera visible. Durant centúries, “saber llegir” havia estat una

oportunitat de clercs: de monjos, i, a la llarga, de capellans i de professionals del codis, de la terapèutica, de l'astrologia o l'alquímia. Entre nosaltres, quan s'enceta el Quatre-cents, fra Antoni Canals acusa el canvi: els "hòmens de paratge", diu, "llogen (llegeixen) molt", i pensa que "tots els llibres seran adés vulgaritzats", o sigui, traduïts al vernacle. Els "llibres" per antonomàsia, els il·lustres, tradicionalment circulaven en llatí, llengua de clan, selecta i internacional. Quan els "hòmens de paratge" es decidien a "llegir", no hi havia més remei que acudir a les traduccions. La literatura catalana del XV és rica en traduccions, i el símptoma resulta revelador d'una inquietud difusa, de crisi ideològica, de ferment esperançat. (...) Tanmateix, passada la frontera del XVI, ja es multiplicaven els "lectors" en el món subaltern dels oficis i fins i tot en el de la pagesia. Els documents arriben a certificar-ho»[18].

«La impremta hagué d'estendre la "lectura" com a operació personal i privada. Quan s'esgotava el XV, les burgeses de València —ho sabem per Lo somni de Joan Joan— ja comentaven en les seves tertúlies la novel·la de moda: el Tirant. Eren unes senyores afables i divertides, aquelles. N'hi hauria de semblants, a Barcelona. Abans, amb el manuscrit, també llegien, les dones»[19].

Per altra banda, també crida l'atenció l'afluència d'impressors estrangers en una ciutat on, segons en Rubió i Balaguer, no hi passava res d'extraordinari a nivell cultural. En Manuel Llanas distingeix entre impressors, llibreters i editors: «Si en general els impressors dels segles XV i XVI són estrangers, alemanys al XV i francesos al XVI, el negoci de llibreria i edició sol trobar-se en mans de naturals del país. Segurament no cal buscar-hi altres raons que el fet de la llarga tradició de la llibreria autòctona, que quan irromp la impremta incorpora un altre tipus de llibre, s'adapta a un comerç més intens i diversifica les inversions. S'inaugura així una tradició —la dels llibreters desdoblat d'editors i viceversa— que entre nosaltres perviu fins entrat el segle XX»[20].

Els estrangers que es dedicaven al negoci de la impremta i s'establiren a Barcelona normalment hi restaren fins a la mort. El francès Nicolau Mazan es casà a Barcelona i s'hi naturalitzà[21]. El francès Carmini Ferrer, conegut també com a editor, «compareix a Barcelona el 1496 i hi resideix fins a la mort, cinquanta-sis anys després (1552). Casat amb la vídua del llibreter, impressor i editor Pere Miquel, Ferrer edita, sol o associat, una colla d'obres, que du a imprimir a Lió i a Venècia o que contracta amb impressors locals»[22]. «Nigro, el genovès, renovador de l'ambient dels primers anys de la nostra impremta incunable, que ja residia el 1473 a la nostra ciutat i el 1504 hi morí (...), pertanyia a un llinatge de mercaders que negociava a Barcelona des de principis del segle XV. No sé si era catalana la seva muller Violant, però ell escrivia correctament la nostra llengua»[23], escriu en Rubió. En Joan Rosenbach es casà tres vegades, «la segona i la tercera amb vídues barcelonines»[24]. En Luschner, impressor de Montserrat, en Nicolau Spindeler o el mateix Rosenbach, moren a Barcelona, i en Botel probablement a Lleida. Finalment, tot i que els qualifiquen sempre d'alemanys o de germanica nationis, «i que entre ells és més que versemblant que es comuniquessin en alemany, els documents demostren que parlaven i escrivien en català»[25]. Tots aquests professionals no vivien pas de la venda de llibres en blanc ni dels objectes d'escriptori, com els llibreters i relligadors barcelonins: eren impressors, i vivien d'estampar. Si van romandre a Barcelona fins a la mort i fins s'hi casaren amb catalanes, és senyal que l'edició era un negoci rendible, i més en l'època que ens ocupa.

L'obertura a Barcelona d'una sucursal de l'impressor més important d'Europa havia de ser producte de l'efecte «crida» que exercí la Descoberta d'Amèrica, tant sobre els viatgers i curiosos europeus com sobre els homes de negocis més vius del continent. És el cas de «l'alemany Hans Koberger, nebot d'Anton Koberger, el poderós impressor de Nuremberg, que disposava d'una gran sucursal a Lió i de tallers on feia anar unes trenta premses i on treballaven més de cent operaris i que amb força probabilitats va ser el professional de la impremta econòmicament més fort del segle. L'oncle devia delegar en el nebot perquè la llibreria de la capital catalana fos la seu i la plataforma impulsora d'un negoci d'importació de llibres, en bona part procedents de la gran empresa de Nuremberg. La iniciativa, que hauria pogut esdevenir la gran empresa comercial del ram del llibre a Catalunya, per raons que desconeixem no prospera. Instal·lada a la primeria de 1495 a Barcelona i poc després també a Lleida, Hans Koberger es desprèn de la llibreria l'abril de 1497; de fet, la traspassa a un llibreter francès resident a Nàpols, Antoni Gontier, que al seu torn n'encarrega la gestió i la representació a un compatriota, Nicolau Mazan, el qual finalment la compra, arran de la mort de Gontier, el 1503»[26]. El fet que la llibreria es traspassés i acabés en mans del gestor denota que no devia ser pas un mal negoci. Altra cosa és que acomplís les expectatives d'uns productors a gran escala com els Koberger, que potser haurien trobat obstacles per importar o publicar segons quines obres. Cal tenir en compte que, si bé fins al 1559 no hi hauria un índex de llibres prohibits, és obvi que el Sant Ofici ja devia tenir una llista interna d'obres prohibides. Se sap que el 1494 circulava un Repertorium de pravitae haereticorum et apostatorum publicat a València per Lambert Palmart[27]. No sabem ben bé què contenia, si era un repertori de pràctiques que es preniën per heretgies, o si s'hi consignaven títols o temes prohibits perquè es consideraven herètics. Tenia 302 fulls sense foliar, impresos a dues columnes de 38 línies cadascuna en tipus gòtics. El cas és que no podem descartar que els Koberger marxessin de Barcelona a resultes d'unes expectatives comercials poc engrescadores a causa de les restriccions inquisitorials, que després d'haver delmat la classe conversa benestant, productora i consumidora de llibres, buscaria nous objectius herètics per acomplir les expectatives repressores del seu creador Ferran el Catòlic. És precisament un estudiós de la

Inquisició com en Toby Green qui ens parla, des d'un punt de vista general, de les prevencions del poder davant els llibres: «No és poc el que diu sobre la condició humana el fet que, immediatament després que a finals del segle XV es desenvolupés la impremta, comencés a censurar-se allò que s'imprimia. Sempre es deixa veure un costat de la humanitat, el costat autoritari, que tem el producte de la creativitat humana i intenta suprimir-lo.

»A Espanya, l'amenaça potencial a la identitat nacional que els llibres comportaven es féu evident durant els conflictes amb els musulmans de Granada. Després de la cremada cerimonial de milers de llibres islàmics que el 1501 conduí en Cisneros a Granada, el 12 d'octubre d'aquell mateix any s'emeté un edicte en el qual s'ordenava cremar tots els llibres islàmics, "perquè no hi hagi record d'ells, i ningú tingui l'ocasió d'errar novament en la seva fe". Sens dubte, la reialesa prengué consciència del perill potencial dels llibres, ja que l'any següent, el 8 de juliol de 1502, els Reis Catòlics aprovaren una llei en què determinaven que cap llibreter podia publicar sense permís reial»[28].

Per al professor Luis Gil Fernández, l'estudi «de la censura, en el cas d'Espanya, és inseparable del de la legislació sobre la impremta i el comerç llibreter, ja que des de la pragmàtica de 1502 dels Reis Catòlics la jurisdicció secular i eclesiàstica en aquest àmbit es confongueren»[29].

El poder i la facultat d'exercir la censura residien fonamentalment en el Consell Reial. «Els autors clàssics no suposaven un greu problema, sobretot quan començaven a circular perillosament obres herètiques la propagació de les quals era urgent de tallar sense disposar encara d'instruments adequats per calibrar el seu grau de perniciositat»[30]. Abans de la segona meitat del segle XVI no es coneixen índexs o catàlegs d'obres prohibides, per bé que cal suposar que, almenys, circulessin llistes de títols en el Sant Ofici[31], com ens atrevíem a suposar unes pàgines enrere.

Hi havia un temor reverencial a patir un conflicte amb la Inquisició. «I és que la por, o apartava definitivament els homes dels estudis perillosos, o els feia canviar d'opinió arribat el cas»[32]. I rebla en Gil: «La por a la Inquisició, bo i coartant la lliure expressió del pensament, suprimia en última instància les ganes de pensar; i amb un fre posat així al discurs mental dels homes superiors es sancionaven les opinions vulgars, i es fomentava el procés de "democratització" o, més ben dit, de "plebeització" de la cultura a què al·ludíem abans. Paral·lelament, davant les reaccions en cadena produïdes per la por i les inhibicions de les ments lúcides, el mecanisme repressiu s'acrecia i tendia a envair, amb greu detriment de la vida universitària, camps que no eren de la seva competència específica»[33]. És a dir, del Sant Ofici t'ho podies esperar gairebé tot, fos quina fos la disciplina que estudiessis. Pocs camps del coneixement s'escapaven de ser identificats com a pràctica judaïtzant o herètica, si se'ls sotmetia a una lectura capciosa i malintencionada. Aquesta por, aleshores, duia a extremar les precaucions, «de manera que les intervencions del Sant Ofici (les reaccions en cadena del qual i els seus efectes bumerang ningú podia preveure) quedaven reemplaçades per l'exercici individual de la censura, tant en allò que es deia en públic, com en allò que es donava a la impremta»[34]. De bell nou constatem, doncs, que la por a la Inquisició actuava com un mecanisme d'autocensura instal·lat en el magí de cada autor, de cada escriptor, que s'estaria de dir segons què o fins i tot de tractar segons quines qüestions en un intent d'estalviar-se problemes amb el Sant Ofici. Aleshores, quan aquesta autocensura fa callar aquells temes que, en alguna mesura, anirien en contra de la raó d'Estat, és quan podem dir que la institució religiosa de persecució de l'heretgia ha derivat, definitivament, en un instrument polític del terror d'Estat.

Pep Mayolas

[1] JORDI BILBENY, "El pare Casaus o Las Casas i la falsificació de la seva 'Història General de les Índies' per la censura espanyola", dins Colom i el món català, Rafael Dalmau editor, Barcelona, 1992, p. 541.

[2] JORDI BILBENY, "El Lazarillo de Tormes va ser escrit en català" dins La vida de Llàtzer de Tormos, Llibres de l'Índex, Barcelona, 2007, p. 116.

[3] Ídem.

[4] MANUEL LLANAS i PONT, L'edició a Catalunya: segles XV a XVII, Gremi d'Editors de Catalunya, Barcelona, 2002, p. 26-27.

[5] Ídem, p. 78.

[6] Ídem.

[7] Ídem.

[8] Ídem.

[9] Ídem, p. 79.

[10] Ídem, p. 80.

[11] MIQUEL BATLLORI i MUNNÉ, "El suposat lul·lisme i el provat espiritualisme franciscà de Cristòfor Colom", dins Colom i el món català, ob. cit., p. 14-15.

[12] MANUEL LLANAS, ob. cit., p. 99.

[13] JORDI RUBIÓ i BALAGUER, Impremta i llibreria a Barcelona (1474-1553), Diputació de Barcelona, Barcelona, 1986, Quadern de Treball n. 9, p. p. 68.

[14] Ídem, p. 61.

[15] Ídem, p. 61, nota 136.

[16] Ídem, p. 30.

[17] Ídem.

[18] JOAN FUSTER, L'aventura del llibre català, Editorial Empúries, SA, Barcelona, 1992, p. 13-14.

[19] Ídem, p. 14.

[20] MANUEL LLANAS, ob. cit., p. 100.

[21] JORDI RUBIÓ i BALAGUER, Impremta i llibreria a Barcelona (1474-1553), ob. cit., p. 66.

[22] MANUEL LLANAS, ob. cit., p. 100-101.

[23] JORDI RUBIÓ i BALAGUER, Impremta i llibreria a Barcelona (1474-1553), ob. cit., p. 50.

[24] MANUEL LLANAS, ob. cit., p. 37.

[25] Ídem, p. 37-38.

[26] Ídem, p. 101.

[27] GUILLERMO S. SOSA, "La imprenta en Valencia en el siglo XV", dins Historia de la imprenta hispana, Editora Nacional - Patronato del V Centenario de la Imprenta, Madrid, 1982,, p. 381.

[28] TOBY GREEN, La Inquisición. El reino del miedo, Ediciones B, SA, Barcelona, 2008, p. 286-287.

[29] LUIS GIL FERNÁNDEZ, Panorama social del humanismo español (1500-1800), Editorial Tecnos SA, Madrid, 1997, p. 474.

[30] Ídem, p. 475.

[31] Ídem.

[32] Ídem, p. 461.

[33] Ídem.

[34] Ídem, p. 461-462.